

บทที่ 2

สมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์รัชกาลที่ 6 แห่งราชวงศ์จักรี ตั้งแต่ พ.ศ. 2453 ถึง 2468 รัชกาลที่ 6 ทรงเป็นกษัตริย์พระองค์แรกของไทยที่ได้รับการศึกษาในต่างประเทศ คือ อังกฤษถึง 9 ปี และได้ทอดพระเนตรความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการของประเทศต่าง ๆ ทั้งในยุโรป อเมริกา และเอเชีย แล้วทรงนำมาพัฒนาประเทศไทยเพื่อให้ทัดเทียมกับนานาประเทศที่เจริญแล้วเหล่านั้น พระราชกรณียกิจที่สำคัญซึ่งมีผลใช้มาจนถึงปัจจุบันนี้ เช่น โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขนานนามสกุลขึ้นในปี พ.ศ. 2456 และได้พระราชทานนามสกุลแก่บุคคลต่าง ๆ ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพาร ขุนนางและสามัญชน มีจำนวนถึง 6,432 นามสกุล (กรมวิชาการ 2527: 218) โปรดให้ประดิษฐ์ธงชาติเป็นธง 3 สี และพระราชทานนามว่า "ธงไตรรงค์" เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2457-2461 ก็ได้ทรงตัดสินพระราชหฤทัยส่งทหารไทยเข้าร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตร พ.ศ. 2460 ซึ่งต่อมาเป็นฝ่ายชนะสงคราม ใน พ.ศ. 2464 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา เพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ยังทรงตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คลังออมสิน กองเสือป่า เป็นต้น สำหรับด้านการประชาสัมพันธ์ พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในการเขียนทั้งร้อยแก้วที่เป็นบทความ บทละคร สารคดี ฯลฯ และร้อยกรองประเภทโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน บทพระราชนิพนธ์ทรงใช้ทั้งพระนามจริงและพระนามแฝง เช่น วัชรวรุณ อัสวพาหุ ศรีอยุธยา พันแหลม นายแก้วนายขวัญ สุครีพ พระขรรค์เพชร ฯลฯ เนื้อหาของบทพระราชนิพนธ์แสดงถึงพระราชประสงค์ที่จะให้ผู้อ่านได้รับทั้งสาระความรู้ ความบันเทิงใจ และทัศนคติต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความรักชาติ พระราชนิพนธ์จึงมีมากมายหลายประเภทและทรงได้รับเทอดพระเกียรติเป็น “สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า”

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์รัชกาลที่ 7 แห่งราชวงศ์จักรี หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมเชษฐาธิราช สวรรคตเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2468 ในช่วงนี้เป็นระยะที่บ้านเมืองกำลังประสบปัญหาทาง เศรษฐกิจอันเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก พระองค์ทรงห่วงใยราษฎรมาก จึงได้เสด็จ เยี่ยมเยียนประชาชน และทรงตรวจตราข้าราชการตามหัวเมืองให้ทำประโยชน์แก่ราษฎร ไม่ใช่ อำนาจข่มเหงรังแกผู้สุจริต การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศนั้น ทรงปฏิบัติพระองค์ ให้เป็นตัวอย่างในการประหยัดด้วยการโปรดให้ลดรายได้ส่วนพระองค์ที่รัฐบาลจัดถวาย ตลอดจน งดตัดทอนรายจ่ายของประเทศหลายด้าน แต่ถ้าการใช้จ่ายเงินไปเพื่อการพัฒนาประเทศแล้ว พระองค์จะทรงส่งเสริม เช่น ให้มีการใช้จ่ายเพื่อการสร้างทาง การท่อน้ำ และทรงสนับสนุนการ สหกรณ์เพื่อฝึกการทำงานเป็นหมู่คณะ ด้านการศึกษาก็โปรดให้ขยายการศึกษาภาคบังคับไปทั่ว ราชอาณาจักร เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนา ประเทศ พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์นักประชาธิปไตย และมีพระราชดำริที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ ให้แก่ปวงชนชาวไทย แต่ “คณะราษฎร” ได้ปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 พระองค์ก็ ทรงยอมรับฐานะกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ

การจัดการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 6-7 มีการดำเนินงานที่แตกต่างไปจากสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งนี้เพราะสภาพการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป จึงจำเป็นต้องปรับปรุงการจัดการศึกษาให้ เหมาะสมขึ้นในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านต่อไปนี้

นโยบายการศึกษา

นโยบายการศึกษาในระยะ พ.ศ. 2453 ถึง 2475 เปลี่ยนไปจากสมัยปฏิรูปการศึกษา ซึ่งพอจะกล่าวสรุปได้เป็น 4 ประการ (วุฒิชัย มุลศิลป์ 2526: 56-63) ดังนี้

(1) เน้นความสำคัญของการศึกษาวิชาชีพ จุดประสงค์สำคัญของการศึกษาในรัชกาล ที่ 5 คือ การผลิตบุคคลเข้ารับราชการ พอถึงรัชกาลที่ 6 กลายเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขเพราะคน นิยมการเป็น “เสมียน” มากแล้วเรียนหนังสือเพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ ก็ลาออกมารับราชการ หรือ ไม่ก็นิยมกลับไปประกอบอาชีพตามบรรพบุรุษ นโยบายการส่งเสริมการศึกษาวิชาชีพเด่นชัดขึ้น เมื่อมีการจัดตั้งโรงเรียนสอนวิชาชีพ เช่น โรงเรียนเพาะช่าง โรงเรียนพาณิชยการ ฯลฯ

(2) **ต้องการยกระดับการศึกษาของประชาชนให้สูงขึ้น** ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 จนถึงต้นรัชกาลที่ 6 การศึกษาเจริญก่อนข้างช้า และมีจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นน้อยมาก เด็กในวัยเล่าเรียนส่วนใหญ่ยังไม่มีโอกาสเล่าเรียนจึงจำเป็นต้องขยายการศึกษาให้กว้างขวางออกไปเพื่อให้ทุกคนได้มีโอกาสเล่าเรียน การตระหนักในความสำคัญนี้ทำให้มีดารประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 เพื่อให้เด็กในวัยเล่าเรียนต้องเข้าเรียนจนจบชั้นประถมปีที่ 4

(3) **เพื่อประโยชน์ในการปกครอง** ช่วงนี้เป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองทั้งภายในและต่างประเทศ ทางภาคใต้นั้นคนไทยอิสลามมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมและศาสนาที่แตกต่างไปจากคนภาคอื่นส่วนภาคอีสานซึ่งมีพรมแดนติดต่อกับอาณานิคมของฝรั่งเศสก็ก่อให้เกิดปัญหา เมื่อคนด้อยการศึกษา ในขณะที่เดียวกันประเทศจีนก็มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบสาธารณรัฐ ทำให้มีปัญหาด้านการสอนของครูโรงเรียนจีนในเมืองไทย เรื่องมีสำคัญในการแก้ไขปัญหาคือ การให้การศึกษาแก่เยาวชนตามวิถีทางที่รัฐบาลต้องการ

(4) **เพื่อปลูกฝังความเป็นสุภาพบุรุษ** พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวพระราชดำริว่า ทรงต้องการเยาวชนที่ขยันขันแข็ง สะอาดทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นสุภาพบุรุษ ซื่อสัตย์ สุจริต มีอุปนิสัยใจคอดี และเป็นพลเมืองดี ซึ่งความเป็นสุภาพบุรุษนี้ถือเป็นนโยบายสำคัญในการจัดการศึกษา

พระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช 2464

พระราชบัญญัติประถมศึกษา ได้ประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2464 เพื่อบังคับให้เด็กเข้าเรียนในโรงเรียน อันเป็นวิธีการขยายการศึกษาไปทั่วประเทศ โดยให้ท้องที่ที่มีความพร้อมจัดตั้งโรงเรียนซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ โรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนประชาบาล และโรงเรียนราษฎร์ เพื่อให้การศึกษาแก่เด็กอย่างทั่วถึง

จากพระราชบัญญัตินี้ เด็กชายหญิงทุกคนที่มีอายุระหว่าง 7-15 ปี ต้องเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาจนกว่าจะอ่านออกเขียนได้ ทั้งนี้บางท้องที่อาจมีเกณฑ์อายุขั้นต้น 8 ปี 9 ปี หรือ 10 ปีก็ได้ โดยมีกระทรวงศึกษาธิการเห็นชอบ เด็กบางคน อาจได้รับการยกเว้น เช่น เด็กที่

มีความบกพร่องทางร่างกายและจิตใจ เป็นโรคติดต่อเรื้อรัง อยู่ห่างไกลจากโรงเรียนประถมศึกษา ที่สอนให้เปล่าเกินกว่า 3,200 เมตร มีอุปสรรคในการเดินทางไปโรงเรียน เป็นต้น

วิชาตามหลักสูตรมัธยมศึกษา

หลักสูตรมัธยมศึกษา ตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 แบ่งเป็นชั้นมัธยมศึกษา 6 ปี ซึ่งผู้เรียนจบจะแยกไปเรียนต่อวิสามัญศึกษาชั้นต่ำได้ ส่วนผู้เรียนมัธยมต่ออีก 2 ปี จบมัธยมศึกษาปีที่ 8 จะเรียนต่อมหาวิทยาลัยหรือต่อวิสามัญศึกษาชั้นสูงก็ได้ แต่ในแผนการศึกษา พ.ศ. 2458 และโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 แบ่งมัธยมศึกษาออกเป็น 2 ประเภท คือ มัธยมศึกษาสามัญ และมัธยมศึกษาวิสามัญ มัธยมศึกษาสามัญมี 2 ตอน ได้แก่ มัธยมตอนต้น 3 ปี และมัธยมตอนปลาย 2 ปี ส่วนมัธยมศึกษาวิสามัญแบ่งออกเป็น มัธยมวิสามัญชั้นต่ำ ชั้นกลางและชั้นสูง

วิชาที่เรียนในระดับมัธยมตอนต้น ได้แก่ จรรยา ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คำนวณวิธี ภูมิศาสตร์และพงศาวดาร วิทยา วาดเขียน และลูกเสือ สำหรับมัธยมตอนกลางเรียนภาษา ฝรั่งเศสหรือเยอรมันอีกภาษาหนึ่ง ส่วนมัธยมตอนปลายเรียนวิทยา และพงศาวดารเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ต่างประเทศเพิ่มขึ้น

พ.ศ. 2471 ได้มีการประกาศเปลี่ยนแปลงแก้ไขหลักสูตรชั้นมัธยมตอนปลาย โดยแบ่งออกเป็น 3 แผนก คือ แผนกกลาง แผนกภาษา และแผนกวิทยาศาสตร์ ทั้ง 3 แผนกเรียนวิชา จรรยาและพลศึกษาเท่ากัน แผนกภาษาเรียนต่างประเทศ 2 ภาษา ส่วนอีก 2 แผนกเรียนภาษา ต่างประเทศภาษาเดียว แผนกกลางเรียนภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวิทยาศาสตร์เท่ากับแผนก ภาษา แต่เรียนคำนวณมากกว่า แผนกวิทยาศาสตร์เรียนคำนวณมากที่สุด เรียนภาษาไทยน้อยลง แล้วไม่เรียนภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์

หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับหนังสือที่ใช้ในโรงเรียน

พ.ศ. 2454 ได้มีการตั้งกรมราชบัณฑิตขึ้นมา แต่ไม่ได้ระบุงอง และแผนก น่าจะแบ่ง เป็น 3 แผนก คือ แผนกแบบเรียน หรือตำรา แผนกบรรณาคาร หรือหอสมุด และแผนกพิพิธ ภัณฑ์ มีหน้าที่ดังนี้

(1) การสร้าง ได้แก่ แต่งตำราวิชาใหม่ที่ต้องการ ตรวจสอบตำราที่มีผู้แต่งขึ้นว่าควรใช้เป็นตำราได้หรือไม่ จัดพิมพ์ตำราให้แพร่หลายและจัดจำหน่ายให้หาซื้อได้สะดวก

(2) การรวบรวมสรรพหนังสือเก่าใหม่ให้มีตัวอย่างอยู่ทุกชนิด ทุกเรื่อง เรียกว่า บรรณาคาร หรือ หอสมุด หรือห้องสมุด เป็นที่รวบรวมหนังสือในกระทรวง ออกแบบแผนจัดระเบียบให้บรรณาคารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในกระทรวง และทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับบรรณาคารอื่นๆ

(3) การรวบรวมสรรพพัสดุ ที่เป็นตัวอย่างให้ความรู้ในการศึกษาทั่วไป เรียกว่า พิพิธภัณฑ์สถาน ทั้งสำหรับประเทศ กระทรวง และโรงเรียนทั่วไป มีหน้าที่ออกแบบแผน จัดรักษาให้ถูกต้องตามวิธี

สำหรับการกำหนดหนังสือที่ใช้ในโรงเรียนนั้น กรมราชบัณฑิตมีเกณฑ์ไว้เมื่อ พ.ศ. 2455 ดังนี้

(1) แบบเรียนที่กรมราชบัณฑิต กระทรวงธรรมการจัดพิมพ์ขึ้น มีตราแผ่นดินพิมพ์ติดไว้ที่หน้าปกเป็นสำคัญ

(2) แบบเรียนที่มีผู้เขียนส่งมาให้ตรวจดูเพื่อขออนุญาตให้ใช้ในโรงเรียนและกระทรวงธรรมการ หนังสือจำพวกนี้เมื่อกระทรวงธรรมการตรวจเห็นชอบแล้ว เสนาบดีจะออกใบอนุญาตให้สำนักพิมพ์กำกับไว้กับเล่มด้วย

(3) หนังสือนอกเหนือจากที่กล่าวทั้งสองประเภทในความข้อ 1, 2 ถ้าโรงเรียนใดเห็นว่าถูกต้องดี จะใช้แบบเรียนได้ ก็ให้ขออนุญาตจากกระทรวงธรรมการ เมื่อได้รับอนุญาตก็ให้ใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียนนั้นได้ (รัช ปุณโณทก เรื่องเดียวกัน: 195)

พ.ศ. 2459 กรมราชบัณฑิต แบ่งออกเป็น 5 แผนก คือ แผนกแบบเรียน แผนกการพิมพ์ แผนกรวมปทานุกรม แผนกการจำหน่ายแบบเรียน และแผนกห้องสมุด นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เกี่ยวกับพงศาวดารและพระราชพิธีด้วย

พ.ศ. 2462 กระทรวงธรรมการ เปลี่ยนชื่อเป็น กระทรวงศึกษาธิการ และใน พ.ศ. 2463 ได้มีประกาศเปลี่ยนชื่อ “กรมราชบัณฑิต” เป็น “กรมตำรา” เพื่อให้ชื่อตรงกับหน้าที่ คือ การตรวจและแต่งแบบเรียน การจัดตั้งห้องสมุดสำหรับประชาชนและการจัดจำหน่ายแบบเรียนให้แพร่หลาย

เมื่อมีการใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ทำให้มีนักเรียนมากขึ้น ความต้องการแบบเรียนก็มากขึ้นด้วย กระทรวงศึกษาธิการจำเป็นต้องคุ้มครองการพิมพ์ การจำหน่ายแบบเรียน รวมทั้งการตั้งพิเคราะห์ราคาแบบเรียน เพื่อป้องกันการค้ากำไรเกินควร และวางกฎไว้ด้วยความสรุปได้ว่า

(1) ผู้แต่งแบบเรียนสำหรับใช้ในโรงเรียนรัฐบาล ต้องส่งให้กรมตำรา กระทรวงศึกษาธิการตรวจก่อน

(2) เมื่อกรมตำราตรวจและอนุญาตให้พิมพ์จำหน่ายได้ กระทรวงจะออกใบอนุญาตให้เจ้าของหนังสือต้องเสียค่าตรวจร้อยละ 5 ของราคาหนังสือนั้น (เฉพาะในจำนวน 1,000 เล่มแรก) ใบอนุญาตนี้ออกให้เฉพาะคราวพิมพ์คราวหนึ่ง ๆ เท่านั้น

(3) กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้กำหนดแบบเรียนบังคับให้ใช้ในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ

(4) กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้กำหนดราคาของแบบเรียนที่ใช้ใช้ในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ (2507: 269-70)

พ.ศ. 2469 กระทรวงศึกษาธิการ เปลี่ยนกลับไปใช้ชื่อเดิมเป็นกระทรวงธรรมการ (และเป็นกระทรวงศึกษาธิการอีกใน พ.ศ. 2484) ช่วงนี้กรมตำราขึ้นอยู่กับกรมศึกษาธิการ มีแผนกต่าง ๆ 6 แผนก ดังนี้ แผนกปทานุกรม แผนกการตรวจแบบเรียน แผนกการพิมพ์แบบเรียน แผนกจัดแบบเรียนให้แพร่หลาย แผนกห้องสมุด และแผนกปรีชาธรรม

แบบเรียนที่ผู้แต่งส่งให้เจ้าหน้าที่กรมตำราตรวจอนุญาต ต้องเสียค่าตรวจและถูกกำหนดราคาขายและกระทรวงยังบังคับให้โรงเรียนใช้หนังสือตายตัวด้วย ครั้นมาถึงช่วงนี้กระทรวงต้องการส่งเสริมการแต่งแบบเรียนให้ดีขึ้น และมีมากกว่าแต่ก่อน จึงยกเลิกค่าธรรมเนียมการตรวจแบบเรียนเพียงแต่ผู้แต่งส่งให้กระทรวงตรวจอนุมัติก็พอ กระทรวงยังได้ยกเลิกการบังคับแบบเรียนทั้งของกรมตำราและเอกชน โรงเรียนจะเลือกใช้เล่มใดก็ขอความเห็นชอบของเจ้าหน้าที่เป็นปี ๆ ไป เพื่อให้โอกาสครูได้เลือกแบบเรียนสอนตามหลักสูตรกว้างขวางขึ้น

พ.ศ.2473 ได้มีประกาศตั้ง “กรมวิชาธิการ” โดยรวมงานของกรมตำรา และแผนกอื่น มีดังนี้ กองกลาง กองสถิติและรายงาน กองสอบไล่ กองแบบเรียน และกองโรงพิมพ์

หนังสือที่ใช้ในโรงเรียน

ในสมัยนี้มีหนังสือสำหรับใช้ในโรงเรียนเพิ่มขึ้นมากเพราะกระทรวงธรรมการ (ศึกษาธิการ) เปิดโอกาสให้ผู้แต่งมากขึ้น โดยไม่เรียกเก็บค่าธรรมเนียมการตรวจหนังสือ และในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้โรงเรียนเลือกใช้แบบเรียนได้ เพียงแต่ให้ขออนุญาตจากกระทรวงก่อนใช้

ตัวอย่างรายชื่อหนังสือที่ใช้ในโรงเรียนระหว่าง พ.ศ.2454-2475

วิชาภาษาไทย

- แบบหัดอ่าน ก ข ก กา ของ พระยาผดุงวิทยาเสริม (กำจัด พลาญกูร) พ.ศ. 2462
- แบบหัดอ่านหนังสือไทยสำหรับชั้นประถมศึกษา ของอำมาตย์โท พระวิภาชน์ วิทยาลัย (สังข์ ทุกกะเวส) พิมพ์ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2465
- แบบสอบอ่านชั้นแรก ของพระนิพนิตินิสาสน์ (เชย สิงหเสนี) พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2465
- แบบเรียนง่าย ก ข ก กา ของอำมาตย์ตรี หลวงสันตวิทยาสาสน์ พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2465
- แบบเรียนเหมาะ ก ข ก กา ของหลวงสันตวิทยาสาสน์ พ.ศ. 2465
- แบบเรียนไวยากรณ 1 ตอนต้น ของนายฮ้วน ทันนิเทศ พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2473
- บทละครพูดเรื่อง ผู้ร้ายแผลง สำหรับชั้นมัธยมปีที่ 2 พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2470
- หนังสืออ่านเรื่อง คอนเจดีย์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2474

ฯลฯ

นอกจากนี้ยังคงใช้วรรณคดีเรื่องต่าง ๆ เช่น รามเกียรติ์ อิเหนา สังข์ทอง นิทราชาคริต นิราศนรินทร์ สามก๊ก ราชอิริยา ฯลฯ สำหรับให้อ่านเพิ่มเติม

วิชาจรรยา (หน้าที่พลเมือง ศิลธรรม)

- แบบเรียนจรรยา : เบญจศีลและเบญจธรรม โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กรมราชบัณฑิต ร.ศ.130 (พ.ศ. 2454)
- แบบสอนอ่านจรรยา : นิทานสุภายิต กรมตำรา พิมพ์ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2463

- พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2468
- พลเมืองดี ตอนต้น ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี พ.ศ. 2471
- พลเมืองดี ตอนกลาง ตอนปลาย ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี พ.ศ.

2474

- ระเบียบผู้ดี ของหลวงวิจิตรวาทการ พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2473
- แบบสอนอ่านจรรยาภาคคั้น เล่ม 3 ของรองอำมาตย์โทขุนบงการอุบัตน์กิจ (ทองคำ บงกชเกิด) พ.ศ. 2472

นอกจากนี้ยังคงใช้แบบเรียนในสมัยที่แล้ว เช่น พุทธจริยา ของพระยาปริยัติธรรม
ธาดา ธรรมจริยาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นต้น

ฯลฯ

วิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์

- แบบสอนอ่านเรื่องภูมิศาสตร์เล่ม 1 ของหลวงพินิจพิชการ (พระยาเทพศาสตร์
สถิต) กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 131 (พ.ศ. 2455)

- ภูมิศาสตร์สากลอย่างย่อ เล่ม 1 โดยนายเอ็น ชัดตัน อาจารย์ใหญ่โรงเรียนสวน
กุหลาบวิทยาลัย รองอำมาตย์เอก หลวงปียวิทยาการ (เปีย แยมพลอย-ผู้แปล) พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.
2468

- ภูมิศาสตร์ประเทศอินโดจีนของฝรั่งเศส ของขุนประสงค์จรรยา พิมพ์ครั้งที่ 1
พ.ศ. 2471

- หนังสืออ่านภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ของนายชัย เรื่องศิลป์ พิมพ์ครั้งที่ 1
พ.ศ. 2475

- หนังสืออ่านภูมิศาสตร์เบื้องต้นว่าด้วยประเทศสยามและประเทศต่าง ๆ ในทวีป
เอเชียอย่างสังเขป โดยนายโสภา ปาลบุตร พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2475

- หนังสืออ่าน เรื่องธรรมเนียมการปกครองแผ่นดินสยาม พระยาพนิชยศาสตร์
วิธาน และพระประสารอักษรพรรณ พ.ศ. 2475

ฯลฯ

วิชาภาษาอังกฤษ

- มุลบทอังกฤษเล่ม 1 ของ พระยาบรมบาทบำรุง พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2459

- หนังสือหัดภาษาอังกฤษเล่ม 1 ของพระยารวิทย์พิศาล พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2462
- แบบสอบอ่านภาษาอังกฤษอย่างวิธิลัด ของพระยาประมวลวิชาพูล พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2473
- A Complete Course ของ Herbert S. O'Neill พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2472
- แต่งไวยากรณ์และแต่งอังกฤษเล่ม 1-3 ของพระประทีปสุนทรสาร พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2474

๑๗๑

วิชาคำนวณ

- แบบเรียนสำหรับชั้นมูล ของนายคัลยู ยี. ยอนสัน พิมพ์ ร.ศ. 131 (พ.ศ. 2455)
- เลขมัธยมปีที่ 1 ของพระยาวิฑิตดรณกุล พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2458
- บัญชีและใบเสร็จสำหรับชั้นมัธยมปีที่ 1-3 ของนายถัด พรหมมาณพ พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2471
- ยีออเมตรีภาคต้นของพระยาปริชานูสาสน์ พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2468

๑๗๒

วิชาวิทยาศาสตร์

- วิทยาศาสตร์เบ็ดเตล็ดเล่ม 1 ของขุนชิตพิทยกรรม พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2461
- หนังสืออ่านความรู้รอบตัว (วิทยาศาสตร์เบื้องต้น) ของหลวงสันศักดิ์วิทยาศาสตร์ พ.ศ. 2464
- แบบสอนวิชา ประถมปีที่ 1-4 ของพระยาวิฑิตดรณกุล กรมตำรา พ.ศ. 2466
- คู่มือวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ สำหรับชั้นมัธยมตอนกลางและตอนปลาย ของขุนจ้านงพิทยประสาท

๑๗๓

วิชาสุขศึกษา

- แบบสอบถามอ่านสุขวิทยาเล่ม 1-2-3 สำหรับชั้นประถมศึกษาของ อำมาตย์ตรี หลวงประมุขวิชาเพิ่ม (ชุ่ม ชินะเดมิย์) พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2459
- แบบสอนอ่านเรื่อง การสุขาภิบาลสำหรับบุคคลและครอบครัวภาคต้น ภาคสอง และภาคสามของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2461

- ศุขวิททยาภาคต้นสำหรับมัธยมและอุดม ของพระยาราชนิกูล พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2457
- หนังสืออ่านเรื่อง อนามัย เล่ม 1 สำหรับชั้นประถมปีที่ 1 ของพระเสริมวิชาพล (ไฝ หุตะโกวิท) พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2474
- ศุขวิททยาและอนามัยของ พระยาคำรงแพทยาคณ (ชื่น พุทธิแพทย์) พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2466

ฯลฯ

วิชาวาดเขียน การเรือน การฝีมือ

- แบบฝึกหัดวาดเขียนชั้นประถมปีที่ 1 ของพระยารวิทย์พิศาล พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2471
- วิชาวาดเขียนเล่ม 1 ของนายช่วง สเลตานนท์ พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2473
- วิธีเย็บและซ่อมแซมเสื้อผ้า ของคุณหญิงศรีธรรมการพิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2473
- การเรือนเบื้องต้นเล่ม 1 ของนายสนิท สุขสมาน พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2475
- วิชาจักสานเบื้องต้นของขุนประเสริฐหัตถกิจ พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2463

ฯลฯ

วิชาพลศึกษา ลูกเสือ

- แบบเรียนมวยไทย ของหลวงวิศาลดรุณกร (อ้น สาริกบุตร) พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2466
- ฝึกหัดกายบริหารของนายสิทธิ์ จารุนาค พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2473
- คู่มือลูกเสือโท ของขุนจิตพิทยกรรม พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2473

ฯลฯ

สรุปได้ว่า สมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยมีนโยบายแตกต่างไปจากสมัยปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งผลิตคนเข้ารับราชการมาเน้นการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมการศึกษาให้กว้างขวางและทั่วถึงด้วยการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 เพื่อให้เด็กชายหญิงทั่วประเทศที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปี เข้าเรียนอยู่ในโรงเรียนจนถึงอายุครบ 14 ปี โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน เป็นการเริ่มต้นการศึกษาภาคบังคับเพื่อเพิ่มจำนวนคนอ่านออกเขียนได้

วิชาที่ต้องเรียนในระดับมัธยมศึกษาได้แก่ จรรยา ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คำนวณ ภูมิศาสตร์ และพงศาวดาร วิชา วาดเขียน และลูกเสือ หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับหนังสือ แบบเรียนวิชาต่าง ๆ คือ กรมราชบัณฑิตตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2455 เปลี่ยนชื่อเป็นกรมตำราใน พ.ศ. 2463 และเปลี่ยนเป็นกรมวิชาการ พ.ศ. 2473

การตรวจหนังสือแบบเรียนในช่วงที่มีความจำเป็นต้องใช้แบบเรียนมากขึ้น เมื่อมีพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 จึงมีการเรียกเก็บค่าตรวจตำรา มีการกำหนดราคาหนังสือ และกำหนดรายชื่อแบบเรียนที่บังคับใช้ในโรงเรียน ต่อมา มีนโยบายส่งเสริมการแต่งหนังสือให้มากขึ้น จึงยกเลิกค่าธรรมเนียมการตรวจ แต่ผู้แต่งต้องส่งหนังสือให้เจ้าหน้าที่กระทรวงศึกษาธิการตรวจ ส่วนการเปิดโอกาสให้โรงเรียนได้เลือกใช้หนังสือได้มากขึ้น ก็ได้อนุญาตโรงเรียนเลือกหนังสือใช้ได้เอง แต่ให้ขอความเห็นชอบของเจ้าหน้าที่เป็นปี ๆ ไปเท่านั้น สมัยนี้จึงมีแบบเรียนทุกวิชาใช้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบเรียนภาษาไทย มีผู้เรียบเรียงขึ้นอีกหลายเล่ม เพื่อฝึกเรียนภาษาไทยให้เร็วและง่ายขึ้น นอกจากนี้ยังใช้วรรณคดีเรื่องต่าง ๆ เป็นหนังสืออ่านประกอบเพื่อให้นักเรียนอ่านหนังสือได้แตกฉานยิ่งขึ้น